

AHMET KUTSİ TECER'İN ŞİİRLERİNDE İMAJLAR

Prof. Dr. Himmet UÇ*

Özet

Ahmet Kutsi Tecer 1902-1967 yılları arasında yaşadı. Türkçe'nin büyük şairlerinden biridir. 1902 de Kudüs te doğdu. İstanbul ve Ankara da yaşadı. Küçük yaşlarda şiir yazmaya başladı. Şiirimize folklorik imajları getirdi. Bu makale onun şiirlerindeki imajları tasnif eder. Bu imajlar; ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış imajlarıdır. Fakat bunlar mevsimlerle ilgili değildir.

Abstract

Ahmet Kutsi Tecer was lived 1902-1967. He is one of the Turkish great poets. He was born in Jerusalem in 1902, was lived Istanbul and Ankara. He was beginning to poem in little year. He was bringing folkloric imagery our poem. This article is classification him imageries. These imageries are spring, summer, autumn and winter.

* * * *

Şiir eleştirimizde imaj kelimesi ve delalet ettiği manalar üzerinde kaynak eksildiği vardır.

“Terimin anlamı üniversal anlamda kabul görmüş gibi, çok edebiyat eleştirmeni hikaye, roman, tiyatro ve şiirin imajları hakkında konuşur. Bu böyle değildir. Bazı yazarlar onun uygulamasını figüratif dil ile sınırlarlar. Onlar için imaj benzetme ve mecazdır. Örneğin Caroline Spurgeon Shakespeare'nin imajları üzerine yazdığı meşhur kitabında imaj terimini mecazın her çeşidi gibi benzetmenin her çeşidini örten en iyi bir değer olarak kullanır. Okuyucu onun gizli anlamlarını sorar. Karşılaştırma maksadıyla sadece en geniş duygularda değil metafor ve teşbihin her şeklinde kullanır. Hislerinin arasında değil heyecan ve düşüncesinin arasından şaire gelen her yoldaki izlenimler her tecrübe ve hayali resimlerin ifadesini düşündürür(Shakespeare's Imagery and what it tell us 1935 P.5). Hayali resim burada açıkça sahnenin büyük bir parçasının eklendiğini gösterir(Richard 2, ihmal edilmiş bahçenin hayali gibi). Veya daha aşırı bir şekilde tek bir kelime de teklif edilebilir(Ripenes olgunluk, Kral lear V -II).

İmaj teriminin ikinci kullanımı çok alışılmış bir kullanımdır. Birkaç eleştirmenin tarifleri de, mümkün ki imajı, teşbih ve mecazın anlamları kadar direk tariflerle de ortaya çıkarabilir. İmaj, beş duyunun biri üzerinde nesnelere, izlenimlerin kalitesinin tümünü içine alır. C. D. Lewis şiirsel imaj kelimelerle bir resim yapar. Bir hareket, bir mecaz, bir benzetme bir imaj yaratabilir. Saf bir tarifin üzerindeki pasaj ve ibare de bize bir imaj olarak gelebilir(Poetik imaj, 1965 Edn, S. 18). Terimin sınırsız kullanımlarından biri ise, Shakespeare'nin 65 sonesindeki gibi. Sone 65

“Ne tunç ne toprak ne de sonsuz denizler
Acıklı faniliğe karşı koyamazlarken
Nasıl bu kör öfkeyle güzellik cenge girer
Çabasında en fazla bir çiçek gücü varken
Ah nasıl göğüs gersin yazın tatlı rüzgârı
Azgın günler dört yandan üstüne yürüdükçe

* Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi

Bozguna uğrattıkça yenilmez kayaları
Çelik kapılar bile zamanla çürüdükçe
Ne korkunç bir düşünce: Ah nerde saklı dursun
Çağların mücevheri çağların sandığından?
Bir zorlu el var mı bu koşuyu durdursun?
Güzellik yağmasını kim esirgesin ondan?
Yok hiçbiri meğer ki bu mucize sürsün de
Sevdiğim ışıldasın kara yazı üstüne

Beşinci satırdaki yazın tatlı rüzgarı gibi, altıncı mısradaki azgın günler dört yandan üstüne yürüdükçe gibi harfi harfine bir objenin içine şiirin imajını koyacaksınız(Tunç, taş, yeryüzü, deniz).

Aynı yolda Wordsworth'un sonelerindeki imajlar (Westminster köprüsünün üstünde) şehir tarafından giyilen mecazi elbiseler gibi harfi harfine objeler içine alır(Gemiler, ev, kule, tiyatro, mabet).

Shakespeare'nin oyunlarının münakaşasında belirgin bir imajın sınırını genişletme meylli vardır. İmaj retorik figürlerden çok fazla iğneleyici kelimeler, objelere direk referans gönderen kelimelere bile uzanmaktadır(Literary Criticism, Longman, Patrick Murray, P.60). Descartes'de imge, zihnin şeylerden edindiği tasarım veya düşünce olarak anlaşılmıştır. Aristoteles'e göre imge, duyumun bir nesnesine benzeyen varlıktan başka bir şey değildir.

Tecer'de duyarlılığın, hayal gücü ve aklın ortaklaşa gerçekleştirdiği imajları görmekteyiz. İmaj nesnel dünyanın olaylarının öznel tasarımıdır. Şairin ustalığı bu yansıtmadan ve tasarımdan ileri gelir. Sıradan tasarımlar, alelade seyirler güçlü imajlar ortaya çıkarmaz. Klişe tasarımlar, gerçekliğin bir kopyası durumundaki imajlar önemsizdir. Örneğin şiirdeki bülbül-gül münasebetinden doğan imajlar, halk şiirindeki insan-aşık-dağ münasebetinden doğan imajlar içinde orijinal olanlar, çarpıcı tasarımlar muhakkak vardır; ama bunların içinde yüzyıllardır tekrarlananlar orijinal değil, klişe tasarımlardır.

Şairin ruhsal ve bedensel yaşamı onun imajlarının kaynağıdır. İmaj sanatsal düşüncenin nesnelleşmesi ve duyularla algılanmasıdır. Çarpıcı ve orijinal imajlar tesirli müşahedelerden aktif seyirlerden mücerret düşünceye yansır, oradan, ifadeye dönüşür.

Gözlem- muhayyile- tasarım- imaj- ifade

Ya renkli akisler, veya renksiz akisler olur. Haşim'in imajları gözlemlerin muhayyilede değişime uğrayıp renkli imajlara dönüşmesidir.

Bir aks-i mülevvendir arzın bana ahcar ü nebatı

Akif'de ise muhayyile gözlemleri çıplak bırakır.

Gözlemeleme kategorileri olan duyum, algı ve tasarım bir sanatçının özellikle bir şairin şiirinin şekillendirmesinde önemli araçlardır. Bunların birbiri arkasından birbirine yardımcı araçlar olduğunu görmekteyiz. Mekanik birleşmeler etkileyici imajları doğurmaz. Mesela taştan doğan imajlar yukardan aşağıya orijinalleşir ve değer kazanır.

Yürüdüm yavaş yavaş ayağıma deydi taş.

Halk türküsü

Bu taşındır diyerek Kabe'yi diksem başına

M Akif

Bu taş cebinime benzer ki aynı makberdir.

Dışı sükun ile zahir derunu mahşerdir. A. H. Tarhan

Sevmeliyiz mezar taşlarını biz.

Çünkü yalnız onlar bizi yad eder.

A. K.Tecer

Biri halk şiirinden gelen bir imajdır, mekaniktir. Dördüncü mısralar az da olsa mekaniklikten kurtulmuştur. Akif 'in mısraı ile Hamit 'in mısraındaki sanat diğerlerinden daha farklıdır.

Tecer'in orijinal bulduğumuz imajlarını sıralayalım:

Köyün son evlerini

Dolaştım ölgün ölgün

Sonbahar imajı, hüznün mit

Yaz mevsiminde bir gün

Gönlümün kederini

Avutmak için kıra çıktım...

Yaz Mevsiminde Bir Gün s.106 Yaz imajı

Çapkın niye senin o dudakların gülüyor?

Niye güllerin boynu önünde bükülüyor?

İlkbahar imajı, aşk mit.

Razıyım bütün ömrüm tükense yastığında

Benim kalbime bassa yere her bastığında

İlkbahar imajı, aşk miti

Seni bir şebnem gibi serinletseydi gönül

Mayıs Sabahı. 107 İlkbahar imajı, aşk miti

Yolun bir kenarında yorgun bir yolcu gibi

Bir taş eğilmiş yere, biri boynunu bükmüş

Köy Mezar. 109 Sonbahar imajı, hüznün miti.

Ömrüm eski bir masal havasına bürünür.

Fakat içli bir saat gibi olur anne kalbi

Ayrılırim dizinden kopan bir yaprak gibi

Annem 110 Sonbahar miti, şefkat miti

Bulutlar ufukta bir beyaz yumak

Ağaçlar bir derin hülyaya varmış

Kır Uykusu. S. 111 Yaz imajı olgunluk miti.

Bütün ümitleri yel alır gider

Tomurcuk açılır sel alır gider

Anneler büyütür el alır gider

Anneler S. 112 Sonbahar imajı hüznün miti.

Gönül sen de kaygısız bu kuşlara benzersin

Yaz imajı olgunluk miti.

Onlar baharın ruhu, kırların neşesidir

İlkbahar imajı, neşe miti. Kuşlar s.113

İşte bir sevdanın gömüldüğü yer

İşte fırlatılmış duran şişeler

Ormandaki Şişe. S.1 14 İlkbahar imajı, aşk miti

Gizli bir çırpınış deler göğsümü

İçimde güvenen bir tomurcuk var

İlkbahar s. 122 Yaz imajı, şefkat miti

Mazinin yâdıyla artıp hüznü

Ne zaman kaplarsa suyun yüzünü

Nilüfer bir insan üzüntüsünü

Bir çiçek halinde suya mezceder

Nilüfer.s. 124 Bahar imajı, güzel miti

Yılda bir güllerin serpildiği ay

Bilecik üstünden gelir bir seda

Osman Bey görünür, elinde bir yay

Mal Hatun süzülür göğe hülyada

Yılda Bir s. 125 Yaz imajı, olgunluk miti

Yıldızlar şaşırıp seyranlarını

Âlemler değişse devranlarını

Tükenmez Gündüz s. 131 Yaz imajı, olgunluk miti

Dışarıda fırtına, uğultu, tipi

Odada sessizlik tutulur gibi;

Baş başa S. 132 Sonbahar imajı, hüznün miti

Sevmeliyiz mezar taşlarını biz

Çünkü yalnız onlar bizi yâd eder

Bütün derdimizi alıp bağına

Bizden yalnız onlar kalır yarına

Mezar Taşları s. 134 Kış imajı, ölüm miti

Evden çıkar çıkmaz omuzda tabut

Sende eller gibi adımı unut

Kapımı birkaç gün için açık tut

Eşyam bakakalsın diye arkamdan

Besbelli s. 135 Kış imajı, ölüm miti

Ne baharın ıtrı ve ayın sihri

Ne yazın hülyası ve güzün sihri

Fani mevsimlerin artık hiç biri

Uğramaz örtülmüş kirpiklerine

Lahit s. 136 Kış imajı, ölüm miti

Bir akşam yavaşça çalınır odan

Eşyaya bir nabız gelir ansızın

Ocak Başında s. 137 Kış imajı, ölüm miti

İstek kıvılcımı düştü tenime

Merdivenler çatı tavan yanıyor

Bir telaş kapladı evi.., kim kime?

Yüreğim göğsümün içinde bir kor

İstek Kıvılcımı s. 140 Sonbahar imajı, sevgi miti

Alsın da koynuna seher yelini

Saçının vermezdin ona telini

İlk uykular S.152 Bahar imajı, aşk miti

Bu rüzgar kapılı evin kızları

Boyunlar uzanmış saçlar tarumar

Bu rüzgar kapılı evin kızları

Bulutlar, el ele veren bulutlar

Bulutlar s. 155 Yaz imajı güzel miti

Geceleyin bir ses böler uykumu

İçim ürpermeyle dolar Neredesin?

Arıyorum yıllar var ki ben onu

Aşkıyım beni çağırın bu sesin

Neredesin s. 157 Yaz imajı, arayış miti.

Güneyde bir avuç toprağım

Bir evim kışlağım olsaydı

Baharda göçseydi otağım

Torosta yaylağım olsaydı

Yörük Hasreti s.163 Yaz imajı, Ütopya miti

Orda bir köy var uzakta

O köy bizim köyümüzdür

Gitmesek de gelmesek de

O köy bizim köyümüzdür

Orda Bir Köy Var Uzakta s. 168

Varlığımın neşesinde

Biri ölçer biri atar

Yüreğimin köşesinde

Yığın yığın buğday yatar

Buğday ilahisi S.169 Yaz imajı

Bir eski kabartma gibi akşamdan

Mazinin yâdıyla donmuş kediler

Daldılar grubun seyrine damdan

Gözleri buğulu, dalgın dediler:

Mart Akşamı s. 173 Yaz imajı, sembol

Bilmem ki adını onun kim saklar?

Şimdiden unutmuş onu kucaklar

Ölü s. 176 Sonbahar imajı, hüznün miti

Fikir, şiir, sanat ülkesinden

Ey Tarık ardında gemileri yak

Herkes senin için ne derse desin

Kendini bu yeni havaya bırak

Sarhoşluk-Paris Şiirleri s. 183 Yaz imajı, olgunluk miti

Ne mutlu bir rüzgâr gibi canlı

Durmadan bir emel uğrundan koşmak

Sıkıyor günlerin beni darlığı

Neredir ruhların gittiği uçmak

Rüzgâr s. 202 Sonbahar imajı, hüznün miti

Ölürsem istemem ne yas ne kefen

Ne başka bir fen

Üstünden kalkmasın çimen, çiy, yosun

Ruhum uyusun Tabiat Odam s. 207 Kış imajı, ölüm miti

Önümde bir su akıyor

İçimden biri bakıyor

Bakıcı S. 208

Gün olur onun boynuzu

Gerilir sınırlarımda

Çevik ellerinin buzu

Gezer ürperen derimde

Şeytan s.212 Sonbahar imajı, hüzün miti

Yıllar unutsa bile adını Alp Arslan'ın

Gün doğusundan esen rüzgârlar onu anın

Alp Arslan'dan Bir Parça s. 217 Yaz imajı, tarih miti

Ey eski toprak ey Anadolu

Ey koynunda berrak ve uğultulu

Pınarlar gizleyen üç bucağını

Yalayan denizlerden kucağını

Kıskanan sıradağlar ve tuzlu

Göller memleketi, ey Anadolu

Anadoludan Bir Parça S. 218 Yaz imajı olgunluk miti.

Görünmez bir debdebede

Gönüllerden bir türbede

Yeşil üsküflü kubbede

Uyur Mevlana uyanık

Konya Destanı s. 224 Yaz imajı, olgunluk miti

Çekin halay çalsın durmadan sazlar

Çekin ağır ağır halay düzölsün

Süzölsün oyunlar süzölsün nazlar

İnce beller, mahmur gözler süzölsün

Halay Çeken Kızlar s. 232 ilkbahar imajı, güzel miti

Her yıl bugün gelir Otuz Ağustos

İçime bir zafer havası dolar

Saçlar dimdik, gözler çelik, yüzler pas

Bayrak lime lime geçer ordular

Otuz Ağustos s. 236 Yaz imajı, olgunluk miti

Hayır, hayır bitmez göklerde türkü
Bulutlarda yağmur, güneşte sıcak!
Ne eksilir rahmet, ne söner ülkü,
Hele ün, hele ışık, kucak kucak

Sorarım s. 238 Yaz imajı, güzel miti

İbrahim yanmadı yanmaz İbrahim
Tanrısının adı Rahman ür Rahim
Bir gül ovasına döndü döşeği
Yaprağı serpildi, üzerinde çiğ
Bülbüller şakıdı, güller saçıldı.

Urfa destan yurdu bu eski belde
Nice efsaneler yaşar dilinde
Toprağın öz oğlu öz kızı Urfa
Bin kere hem şehit hem gazi Urfa
Güneyde Türklüğün demir kalesi...

İbrahim s. 250 Yaz imajı, olgunluk miti

Gazilerden kaldı bize bu vatan
Madem ki burada yatan onlardan

Seyit Gaziye Adak s. 259 Yaz imajı, olgunluk miti

Buradaki mitik bir sembol canlandırılır.

Erdek'te mehtabı gördüm dün gece
Ay tıpkı o güzel yüzün gibiydi
O kadar durgun ki deniz sessizce
Saadet vadeden hüznün gibiydi

Burada yaz imajı romans vardır.

Erdek Mehtabı s.260 Bahar imajı, güzellik miti

Dört kız kardeş, bu dört ince minare
Bir araya gelmiş güzel dört peri
Beni çektilerdi bir gün bu yere
Vurgunum hayranım o günden beri

Burada doğaüstü imaj, yani demonic imaj vardır. İbrahim s.268

Halk şiirinden gelen imajları bunlara dahil etmedik. Bunlardan en çarpıcısı şu mitik imajdır.

Yiğitler silkinip ata binende

Köroğlu'nun ruhu canlanır bende

Bağlamacıya S. 160

Kant'a göre bir şeye güzel dememizi gerektiren haz hayal gücü -imagination- ile anlık arasındaki uyumun şuurudur. Yukarıdaki imajlarda tasarım, tahayyül güzelliği vardır. Ayrıca bunlar spekülatif ve fiktiftirler. Yani fikri ve kurgusaldır. Fikir ve kurgu uyumunda, alışılmış tasarımları aşmak orijinal uyumlar ortaya çıkarır. Mesela divan şiirinde benzer tasarım ve tahayyüller yüzünden birçok imaj çarpıcı ve orijinal olamamıştır. Ancak aynı malzeme, kelime ve olaylara çarpıcı imajlar ortaya çıkaran şairler büyük şair olmuştur.

Mesela Fuzuli nin şu mısraındaki imajın bakırlığı çarpıcılığında olduğu gibi.

Destbusi arzusuyle ölürsem dostlar

Kuze eylen toprağım sunun anınla yare su

Küçük muhayyileler aynı şeyleri tekrar eder, büyük muhayyileler sıradan şeylere kanaat etmezler. Hugo, Fuzuli, Tolstoy, Dostoyevski, Balzac, Naili, Hafız gibi.

Tecer'in şiirini imajları ve sembolleri ile yorumlamak başlı başına bir tez olacak niteliktedir. Semboller imaj olarak sembol, arketip olarak sembol, monad olarak sembol olmak üzere üçe ayrılır. Bunlardan biri formal bazda, ikincisi mitik bazda, üçüncüsü ise benzetme bazındadır. İmajlar, nas yani apolaptype imajlar, doğa üstü yani demonic imajlar, benzetmeye dayanan, analogical imajlar tarzında ayrıldığı gibi. Mitlerin teorisi açısından ise baharın miti comedi, yazın miti romans, sonbahar miti trajedy, kışın miti ise ironiy ve satirdir(Bakımız, Anatomy of Criticism, England). Yukarıda seçtiğimiz mitler ve imajlar buradaki tasnifimize girerler.

Tecer daha çok analogik imajlar yapar. Mit olarak da daha bahar miti olan comedi, yaz miti olan romansları kullanır. Tecer'in bahar ve yaz mitlerini seçmesi onun mizacını ve sanat telakkisini gösterir. Mesela Haşim'in kış ve sonbahar mitlerini seçmesi de onun mizacını gösterir. Estetikte ikindi akşam arası sonbaharı, gece ise kışı temsil eder. İnsan ömrünün dört faslı, dört mevsime tekabül eder. Tecer bahar ve yaz gibi mütebessim ve iç açıcı bir mizaca sahiptir. Sanat bir iç yansımadır. O beldede Haşim uzaklara gider, ama o uzaklar menatik-ı duşize-i tahayyüldür, Tecer ise bildiğimiz bir dünyanın uzaklarına gider, bu tam bir ilkbahar veya yaz mitidir.

Orda eğil dalların arasından sulara

Dağılan saçlarını parmaklarıyla tam

Savur billur sesini uğuldayan rüzgara

Tecer/Uzaklara gidelim.

Tecer kahramanlık millerini sever, epik tarafı da vardır. Köroğlu'nu sevmesi ve o konuda bir tiyatro eseri yazması bunu gösterir. Köroğlu'nu bir mitik kahraman gibi anlatır. Babası uzun süre Bolu'da bulunmuş olan Tecer o iklimin epik havasından etkilenmiştir.

Yiğitler silkinip ata binende
Koroğlu'nun ruhu canlanır bende
Tecer/Bağlamacıya

Burada gerçekleştirilen özdeşleşme onun ruhunun mitik tarafının bir halk kahramanı, mazlumların dayanağı ile bileşmesidir.

Tecer'in imge ve imaj evreni, simge ve alegori evreni kadar zengin değildir. Natüralist bir yansıtmadan, imajlarla yansımaya geçişler görürüz, ama simge veya semboller, alegorilere geçişler nadirdir.

KAYNAKÇA

ALTUĞ Taylan; Kant Estetiği, Bayel Yayınları, Mart, 1989.

FRYE Northrop; Anatomy of Criticism, Penguin Book, 1990.

HALMAN Talat Zait; Shakespeare'in Soneleri, Altın Kitaplar, 1985.

MURRAY Patric; Literary Criticism, Longman, 1978.

Uç Himmet; Tecer'in Şiirleri, Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1978.